

10. Bondarevskiy, A.V. (1961). *Parish administration and the peasants in Ukraine after the reform of 1861*. Kyiv: Publishing house of the Academy of the Ukrainian SSR (in Ukr.).
11. Bondar, V. V. (2008). New methodological approaches of national historiography on the study of Ukrainian peasantry under post-reform period. In V. V. Ivanenko (Ed.), *Problems of agrarian history of Ukraine and Russia. Materials of the seventh scientific readings, dedicated to the memory D.P.Poydy* (pp. 81—87). Dnepropetrovsk: Oles Honchar Dnepropetrovsk National University (in Ukr.).
12. Mikhailiuk, O. V. (2007). *The peasants of Ukraine during first decades of the twentieth century: Social and cultural processes*. — D.: Innovatsiya (in Ukr.).
13. Prysiazhniuk, J. P. (2007). *Ukrainian peasantry of Dnieper Ukraine: social and mental history of the second part of the nineteenth — early twentieth century*. Cherkasy: Vertical (in Ukr.).
14. National Archive of the Republic Moldova, fund 8, description 1, file 1128, sheet 2, 121 (in Ukr.).
15. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, fund 442, description 707, file 192, sheet 4, 9, 11 (in Ukr.).
16. Central State Historical Archive of Ukraine in Kyiv, fund 442, description 615, file 138, sheet 3 (in Ukr.).
17. National Archive of the Republic Moldova, fund 8, description 1, file 1632, sheet 4 (in Ukr.).
18. National Archive of the Republic Moldova, fund 65, description 1, file 150, sheet 3 (in Ukr.).
19. Verkhovtseva, I. G. (2005). Zemstvo project of the Central Rada: the essence, conditions of implementation, results. In *Revolution in the XX—XXI centuries. Materials of the 1st International Scientific Conference* (pp.126—131). Odessa: Publishing house of the Odessa Law Institute HNUVS (in Ukr.).
20. Verkhovtseva, I. G. (2004). *Activities of the Right-bank Ukraine Zemstva (1911—1920 years)*. Thesis for scientific degree of candidate of historical sciences. Cherkasy National University named after Bogdan Khmelnytsky. Cherkasy (in Ukr.).

УДК 94 (477) «1901/1925»

Вівсяна І. А.*,
кандидат історичних наук,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
Кіровоград, Україна. Innulja-sweet2007@yandex.ru

ГАЛИЧИНА І НАДДНІПРЯНЩИНА: «ДІАЛОГ КУЛЬТУР» У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТ.

Анотація. Здійснено спробу аналізу відносин західних і східних українців як «діалогу культур» у період найдинамічніших контактів і випробувань. Відмінності у поглядах українців та підходах до національного державотворення, визначені європейськими та східними впливами, показані через суб'єктивні спогади очевидців. Досвід вивчення культурного діалогу двох частин українського народу після довголітнього перебування під впливом різних світоглядних орієнтацій свідчить про неможливість налагодження плідних толерантних стосунків без взаємного бажання до різного роду співпраці.

Ключові слова: діалог культур, соборність, національна єдність.

Аннотация. Осуществляется попытка анализа отношений западных и восточных украинцев как «диалога культур» в период самых динамичных контактов и испытаний. Отличия во взглядах украинцев и подходах к созданию государства, определенные европейскими и восточными влияниями, показаны через субъективные воспоминания очевидцев. Опыт изучения культурного диалога двух частей украинского народа после столетий пребывания под воздействием разных мировоззренческих ориентаций свидетельствует о невозможности налаживания плодотворных толерантных отношений без взаимного желания к разному роду сотрудничества.

Ключевые слова: диалог культур, соборность, национальное единство.

* Vivsiana I. A., Ph. D. in History, Kirovograd State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko, Kirovograd, Ukraine. Innulja-sweet2007@yandex.ru

Galychyna AND OVERDNIPRO LAND: "DIALOG OF CULTURES" IN THE FIRST QUARTER OF XX CENTURY.

Abstract. It is realized an attempt to analyze the relations of western and eastern Ukrainians as a «dialogue of cultures» during the most dynamic contacts in the first quarter of the twentieth century. Differences in views and approaches to the Ukrainian national state, which are defined by European and Oriental influences, are shown through subjective recollections of eyewitnesses. The author compares the views on the Ukrainian union during the Revolution and the struggle for the national statehood, reflection of these processes on the post-revolutionary period. The failures did not unite the Ukrainians abroad. Factionalism was observed instead of the dialogue, national, political and social organizations were divided. And at the same time in Soviet Ukraine the constructive dialogue and cultural contact were made through the Bolsheviks policy of Ukrainianization. The experience of studying of the cultural dialogue between two parts of the Ukrainians after long-termed influence of different ideological orientations indicates the impossibility of establishing the productive relationships without tolerant mutual desire for a different kind of collaboration. The author notes that the personal ambitions of individual politicians were played and continue to play a significant role.

Keywords: dialogue of cultures, solidarity, national unity.

Постановка проблеми. Діалог культур — термін, що виник у XIX ст. для позначення процесу зближення країн, народів, континентів, насамперед у культурній сфері. Спершу цей термін відображав взаємозбагачення, взаємовплив і взаємозалежність матеріальних і духовних надбань людства в культурно-географічному розрізі, передусім, як взаємодію культур Заходу і Сходу, Європи й Азії, Півдня та Півночі. Згодом це словосполучення почали використовувати для означення складних процесів порозуміння між окремими (найчастіше сусідніми) народами. Проте і в окремого народу нерідко постає проблема порозуміння між окремими його частинами. Для означення проблемних питань контактів між Західною і Східною Україною використовують різні терміни, хоча доцільно було б розглядати їх саме через призму «діалогу культур». Усім відомий факт тривалого перебування українців під впливом різних держав, а відповідно й культур Заходу та Сходу, та прагнення народу до соборності.

Діалог культур у трактуванні сучасної філософської та психологічної науки поєднує усвідомлення культурної альтернативи, зачарування нею, виявлення відмінностей від власної культури, нерозуміння, страх і водночас зацікавленість, які поступово переростають у толерантне ставлення, пасивне примирення з фактом існування іншого та прагненням глибше пізнати його «душу», встановити дружні стосунки. Проблема розгортання діалогу культур є однією з визначальних для українського суспільства та для подальшого розвитку його як консолідованої нації. Дослідження особливостей і факторів, які обумовлюють ведення діалогу культур в Україні, сприятиме розумінню процесів в етнонаціональній сфері, виробленню ефективної державної етнополітики [1].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Актуальність зазначеної проблеми підтверджується значною кількістю досліджень окремих її аспектів. У загальному контексті своїх комплексних досліджень розглядають «діалог культур» М. Юрій [2], Г. Басара-Гилішак [3]. Проблема галицько-наддніпрянських культурних контактів розглядається також у працях І. Коляди [4], Л. Скорич [5—6], Т. Горбань [7] та інших. Подальша розробка теми при цьому має відбуватися як через узагальнення вже накопиченого матеріалу, так і глибшого аналізу культурного діалогу між регіонами України протягом окремих періодів, кожний з яких мав свої особливості і специфіку впливів на розвиток українського суспільства.

Мета статті. Аналіз налагодження діалогу між галичанами та наддніпрянцями в першій чверті XX ст. — періоду реалізації ідей державотворення та соборності, а також первинної реакції на невдачі визвольних змагань.

Основні результати дослідження. Зустрічі галицьких і наддніпрянських українців протягом століть мали епізодичний та обмежений характер. Це були військові експедиції удільних князів XIII — XIV століть, походи козацьких військ у

період Національно-визвольної війни середини XVII ст. і початку XVIII ст. Як зазначав М. Юрій, опинившись у двох імперіях, що несли в собі полярні культури, український народ був у катастрофічному становищі: його культурне ядро розщепилося також на дві підкультури: ту, що перебувала в західноєвропейській, і ту, що перебувала у російській, в основі якої лежала відповідна форма державного устрою, суспільних і культурних відносин [2, с. 342].

У XIX ст. контакти між західними і східними українцями мали майже виключно культурницький характер і здійснювались серед доволі обмеженого кола інтелігенції. Активізація національного соборницького руху спостерігається на рубежі XIX і XX ст. і пов'язується уже з суспільно-політичною діяльністю національних громадських організацій і партій. Але й тоді справа зводилась до поодиноких зустрічей окремих наддніпрянських діячів з галицькою громадськістю. Галичина вважалась «українським П'ємонтом», де формувалась національна «гвардія» для об'єднання розрізнених частин у єдину державу. Проте, як зазначав І. Кедрин-Рудницький, «галичани знали Наддніпрянську Україну куди менше, як наддніпрянців знали Галичину, бо ряд найвидатніших наддніпрянських діячів — меценатів, письменників, політичних емігрантів — приїздили до Галичини або їздили через Галичину на Захід, ставали добродіями центральних галицьких культурно-наукових установ, зберігали з Львовом тісні взаємини» [8, с. 139].

Першою важливою акцією загальнонаціонального масштабу на початку XX ст. стало відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві наприкінці серпня 1903 р. Соборницький характер цій події надала участь у ній представницької західноукраїнської делегації у складі 13 осіб. Тогочасний галицький «десант» був би значно потужнішим, якби не російські урядово-поліцейні обмеження, з огляду на які від поїздки відмовився ряд відомих українських діячів [4, с. 142]. Уже тоді в безпосередньому спілкуванні інтелігенції відчувалася певна напруженість.

Основна маса українського населення, як по один, так і по інший берег Збруча, не мала уявлення про життя своїх братів.

Можливості для діалогу на початку XX ст. все-таки були в різних сферах — це перебування політичних емігрантів з Наддніпрянщини у Львові [9], їх стосунки з І. Франком [10], інформація про події у Галичині в наддніпрянській пресі [11], наукові контакти через Наукове товариство імені Т. Шевченка [12—13], зв'язки педагогічних товариств Галичини та Буковини з провідними діячами Наддніпрянщини [14], театральні контакти [15]. Дослідники відзначають значний ідейний вплив галицьких «Просвіт» на формування просвітянського руху в Наддніпрянщині [16].

Товариству «Просвіта» належить неоціненна заслуга у популяризації творчості Т. Шевченка в Галичині: організації щорічних його роковин, ювілейних дат, святкових концертів, вечорів, академій, видань творів Кобзаря та науково-популярних праць про нього. Шевченкове слово стало універсальним кодом у налагодженні культурного діалогу між українцями, де б вони не проживали. 28 червня 1914 р. відбулася у Львові, за визначенням К. Левицького, «найвизначніша масова маніфестація українська в ряді ювілейних Шевченківських свят» [17, с. 716].

Справжнім випробуванням для справи національного єднання стали безпосередні масові контакти галицьких і наддніпрянських українців у роки I світової війни та національної революції (1914—1920 рр.). Звичайні вояки, інтелігенти, учасники тих зустрічей, уже тоді намагалися зрозуміти один одного, повести дієвий діалог. У пресі революційного періоду зустрічаємо багато публікацій на цю тему. І якщо в 1917—1918 рр. це були переважно заклики до порозуміння, об'єднання, соборності, наповнені революційною ейфорією та романтичним баченням майбутньої України, то в 1919 році статті в періодиці наповнюються роз-

думами про проблеми спільної праці, причини непорозумінь між галичанами і наддніпрянцями.

Учасники національно-визвольних змагань після 1920 р. згадували та узагальнювали результати «діалогу культур». Такими роздумами ділилися воїни двох українських армій (армії УНР та Української Галицької), перебуваючи в таборах для інтернованих осіб та у вимушеній еміграції в Європі.

Більш-менш позитивні враження від зустрічей з братами-наддніпрянцями у галицьких стрільців змінювалися після знайомства з російськими більшовиками. Такі контакти посилювалися після переходу УГА на бік Червоної армії восени 1919 р.

Відомий галицький громадський діяч О. Назарук, який у 1918—1919 рр. перебував на Наддніпрянщині та навіть працював в урядових структурах УНР, у лютому 1922 р. зробив висновки про неможливість державного об'єднання двох частин України [18]. Осип Назарук почав розробляти свою концепцію взаємозв'язку та стосунків Галичини і Східної України. Згодом з-під його пера вийшов трактат «Галичина і Велика Україна», своєрідна спроба компаративістичного аналізу особливостей, культурних та етнопсихологічних, різних частин нашої землі. У ній йшлося про вирішальну, місійну роль галичан у творенні української нації. Дехто звинувачував Назарука в «галицькому сепаратизмі», «цькуванні одної частини нації на другу» [19, с. 182], поглибленні і так болючої кризи у стосунках між наддніпрянцями та галичанами.

Проблема єдності української нації була надзвичайно актуальною в емігрантському середовищі. Практично кожен учасник визвольних змагань, аналізуючи недавнє минуле, у пошуках причин поразки національного руху звертався до цієї проблеми та по-своєму пояснював відсутність цієї єдності.

Колишній міністр УНР Микита Шаповал вважав, що соборницький рух зазнав поразки «через різницю двох культур» [20, с. 8].

Інший громадсько-політичний діяч — В. Липинський — неодноразово наголошував, що основною умовою здійснення української державності він вважає єдність — релігійну, регіональну, політичну, національну, організаційну. У своїх листах до О. Назарука він наголошував: «підкреслювання галицько-наддніпрянського антагонізму абсолютно перешкоджає нашій ідеології» [21, с. 112].

Взаємні звинувачення, пошук причин поразок національно-визвольних змагань у відмінностях культур і психологій галичан і наддніпрянців наповнюють емігрантські видання у 1920-х роках. Переживання неуспіхів не сприяли зближенню українців за кордоном. Замість налагодження діалогу спостерігалася групівщина, дроблення національних політичних і громадських організацій. І водночас у радянській Україні налагоджувався дієвий діалог і культурний контакт, завдяки проголошеній більшовиками політиці українізації. Це було прагнення української інтелігенції, інших соціальних груп до об'єднання національних сил в ім'я державотворчої роботи. Певні можливості для цього існували тільки в УСРР. Дедалі інтенсивніший потік переселенців, переважно з Галичини, прибував до Харкова, Києва, інших міст і активно включався у суспільно-економічне, громадське та військове життя УСРР. Справжній ренесанс української мови і культури, атмосфера загального піднесення позитивно впливали на західноукраїнське населення.

Висновки. Досвід культурного діалогу двох частин українського народу після довговікового перебування під впливом різних світоглядних орієнтацій свідчить про неможливість налагодження толерантних стосунків без взаємного бажання до різного роду співпраці. Соборність не можна побудувати лише самим палким бажанням і пристрастними закличками. Потрібна кропітка праця, повага до думки іншого. Незважаючи на те, що окремі культурно-історичні відмінності все ж існують, в основі розбіжностей між галичанами й наддніпрянцями, які ми спостері-

гаємо в історичній ретроспективі й сьогодні, значну роль відігравали та продовжують відігравати особисті амбіції окремих політичних діячів. Питання «діалогу культур» залишаються актуальними і потребують подальшого детального вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ляпіна Л.* До проблеми діалогу культур як форми міжкультурної взаємодії в Україні. / Л. Ляпіна / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/-pidruchniku/21/23.pdf>
2. *Юрій М. Ф.* Соціокультурний світ України / М. Ф. Юрій. — К.: Кондор, 2008. — 738 с.
3. *Басара-Тилищак Г.* Розвиток української національної ідентичності на Наддніпрянщині у 1917 — на початку 1919 років: галицький чинник / Г. Басара-Тилищак // Проблеми вивчення історії Української революції 1917—1921 рр. — 2010. — Вип. 5. — С. 61—82.
4. *Коляда І.* «Свято української інтелігенції» — відкриття пам'ятника І. Котляревському у Полтаві 30—31 серпня 1903 р. / І. Коляда // Український історичний збірник. — 2008. — Вип. 11. — С. 140—151.
5. *Скорич Л. В.* Особливості взаємин між Східною Галичиною та Наддніпрянщиною (березень 1917 — жовтень 1918 рр.) / Л. В. Скорич // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Держава та армія. — 2009. — № 652. — С. 91—96.
6. *Скорич Л.* Суспільно-політичні взаємини між національними силами Східної Галичини і Наддніпрянщини в 1917—1918 роках / Л. В. Скорич, В. Виздрик // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 2009. — № 18. — С. 300—306.
7. *Горбань Т. Ю.* Наддніпрянщина-Галичина: проблема національного єднання в ідейно-політичному дискурсі початку ХХ ст. / Т. Ю. Горбань // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки. — 2012. — Вип. 63 (№ 8). — С. 34—39.
8. *Кедрин І.* У горнілі революції / І. Кедрин // Золоті роковини. Календар-альманах УНС на 1967. — Нью-Йорк, 1967. — С. 97—143.
9. *Патер І.* Наддніпрянська політична еміграція у Львові початку ХХ століття/ І. Патер / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/pater.html>
10. *Качмар Л.* Іван Франко та наддніпрянські політичні емігранти / Л. Качмар // Вісник Львівського ун-ту. Серія мистецтво. — 2006. — Вип. 6. — С. 114—120.
11. *Олешко Н. П.* Український національно-визвольний рух у Галичині на початку ХХ ст. та українська преса Наддніпрянської України : дис... канд. іст. наук: 07.00.01 ; Харківський національний ун-т ім. В.Н. Каразіна. — Харків, 2006. — 183 с.
12. *Бурдуланюк В.* Наукове товариство імені Шевченка — всеукраїнський науковий центр кінця ХІХ — початку ХХ століть / В. Бурдуланюк / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Us/2007-2008_89/35Ukrstud89_Burdulaniuk.pdf
13. *Сокіл Г.* Співпраця наддніпрянських фольклористів у Науковому товаристві імені Шевченка / Г. Сокіл // Література. Фольклор. Проблеми поетики / Збірник наук. праць, присвячений 170-річчю від дня народження Павла Чубинського. — 2009. — Вип. 32. — С. 393—396.
14. *Шологон Л.* Зв'язки українських педагогічних товариств Галичини та Буковини з провідними діячами Наддніпрянщини (кінець ХІХ — початок ХХ ст.) / Л. Шологон // Україна соборна: Зб. наук. пр. — 2005. — Вип. 2, ч. 2: Соціокультурні, етноконфесійні та демографічні проблеми формування української нації. — С. 246—249.
15. *Шкода Н. А.* Творчі зв'язки між сценічними діячами Наддніпрянської України і Галичини на початку ХХ століття / Н. Шкода / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/171/knp171_67-71.pdf
16. *Лисенко О.* Просвітянський рух на Наддніпрянщині в 190 — 1919 роках / О. Лисенко // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 2010. — Вип. 19. — С. 516—521.
17. *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців. 1848—1914. На підставі споминів. — Львів, 1926. — 736 с.
18. Центральний державний історичний архів, м. Львів, ф. 359, оп. 1, спр. 214.
19. Центральний державний історичний архів, м. Львів, ф. 359, оп. 1, спр. 1.
20. *Шаповал М.* До програми українського визволення / М. Шаповал // Нова Україна. — 1923. — Ч. 9. — С. 3—18.
21. *Потульницький В. В.* Липинський — політолог/ В. В. Потульницький // В'ячеслав Липинський. Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — К., Філадельфія, 1994. — С. 103—112.

REFERENCES

1. Liapina L. *The problem of dialogue between cultures as a form of intercultural interaction in Ukraine*. Retrieved from: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/23.pdf> (in Ukr.).
2. Yuriy, M. F. (2008). *Social and cultural life of Ukraine*. Kyiv: Condor (in Ukr.).
3. Basara — Tylishchak, G. (2010). Development of Ukrainian national identity on the Overdnipro Land in 1917 — early 1919 : Galychyna factor. *Problemy vyvchennia istoriyi Ukrayinskoyi revoliutsiyi 1917—1921 rr. (Problems of studying of the history of Ukrainian Revolution 1917 — 1921)*, 5, 61—82 (in Ukr.).
4. Koliada, I. (2008). «Feast of Ukrainian intellectuals» — opening of the monument of I. Kotlyarevskyy in Poltava on August 30—31, 1903. *Ukrayinskyy istorychnyy zbirnyk (Ukrainian Historical Collection)*, 11, 140—151 (in Ukr.).
5. Skorych, L. (2009). Peculiarities of relations between Eastern Galychyna and Overdnipro Land (March 1917 — October 1918). *Visnyk natsionalnogo universytetu «Lvivska politekhnika». Derzhava i armiya (Bulletin of National. University «Lviv Polytechnic». State and Army)*, 652, 91—96 (in Ukr.).
6. Skorych, L. & Vyzdryk, B. (2009). Socio-political relationship between national forces in Eastern Galychyna and Overdnipro Land in 1917—1918. *Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist (Ukraine: cultural heritage, national identity, statehood)*, 18, 300—306 (in Ukr.).
7. Gorban, T. Y. (2012). Galychyna and Overdnipro Land: the problem of national unity in the ideological and political discourse of the beginning of XX century. *Gileya*, 63 (8), 34—39 (in Ukr.).
8. Kedrin, I.U. (1967). In the crucible of the revolution. In *Golden Anniversary. Calendar-Almanac of Ukrainian National Union for 1967* (pp. 97—143). New York (in Ukr.).
9. Pater, I. *Political emigration in Lviv in early twentieth century*. Retrieved from <http://map.lviv.ua/statti/pater.html> (in Ukr.).
10. Kachmar, L. (2006). I.Franco and political emigrants of Overdnipro Land. *Visnyk Lvivskogo universytetu (Bulletin of Lviv University)*, 6, 114—120 (in Ukr.).
11. Oleshko, N. P. (2006). *Ukrainian national liberation movement in Galychyna in the early twentieth century. Ukrainian newspapers and Overdnipro Land*. Thesis for scientific degree of candidate of historical sciences. Kharkiv National University named after. V. N. Karazin. Kharkiv (in Ukr.).
12. Burdulanyuk, V. Shevchenko Scientific Society — Ukrainian Scientific Center of the late XIX — early XX centuries. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Us/2007-2008_89/35Ukrstud89_Burdulaniuk.pdf (in Ukr.).
13. Sokil, G. (2009). Cooperation of folklore fellows from Overdnipro Land in Scientific Society named after Shevchenko. *Literatura. Folklor. Problemy poetyky. (Literature. Folklore. Problems of Poetics)*, 32, 393—396 (in Ukr.).
14. Sholohon, L. (2005). Relations of Ukrainian educational societies of Galychyna and Bukovina with the leading doers of Overdnipro Land (late XIX — early XX century.) *Ukrayina soborna (United Ukraine)*, 2 (2), 246—249 (in Ukr.).
15. Shkoda, N. A. Creative connections between stage actors of Overdnipro Land and Galychyna in the early twentieth century. Retrieved from: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/knp/171/knp171_67-71.pdf (in Ukr.).
16. Lysenko, O. (2010). The educational movement in Overdnipro Land in 1905—1919. *Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist (Ukraine: cultural heritage, national consiosness, statehood)*, 19, 516—521 (in Ukr.).
17. Levytskyy K. (1926). History of Political Thought of the Ukrainians in Galychyna. 1848—1914. Based on the records. Lviv. (in Ukr.).
18. Central State Historical Archive in Lviv, fund 356, description 1, file 214 (in Ukr.).
19. Central State Historical Archive in Lviv, fund 359, description 1, file 1 (in Ukr.).
20. Shapoval, M. (1923). On the program of Ukrainian liberation. *Nova Ukrayina (New Ukraine)*, 9, 3—18 (in Ukr.).
21. Potulnytskyy, V. (1994). Lypynsky V. — political analyst. In Ya. Pelenskyy (Ed.). *Viacheslav Lypynsky. Historical and Political heritage and modern Ukraine* (pp. 103—112). Kyiv: Philadelphia (in Ukr.).